

SALAT Levente

Starea de spirit a maghiarimii din România

Traectorii forțate în gândirea publică minoritară

Doresc să vorbesc pe scurt despre starea de spirit a maghiarimii din România și, cu toate că în cele ce urmează pot fi sesizate exagerări, adevăruri aparente încremenite, cred că sistem între noi și din când în când trebuie spus și asemenea lucruri.

Pornesc de la o constatare care din capul locului poate fi reprobată, anume că pînă acum maghiarimea din România nu a știut ce să facă cu libertatea care acum zece ani s-a abătut asupra ei, care deocamdată s-a dovedit a fi bună doar pentru ca, de la caz la caz, să găsim noi pretexte pentru a părăsi țara.

Am convingerea că responsabile pentru această situație nefastă sînt în primul rînd starea de spirit și traectoriile forțate ale gândirii, care paralizază energiile spirituale ale maghiarimii din România și, în loc ca ele să ofere ancore pentru sentimentul că se află acasă, produc — de cele mai multe ori ca o consecință neprevăzută — alte și alte argumente pentru plecare.

Despre o existență colectivă a maghiarimii din România s-ar mai putea vorbi, cu toate că particularitățile definitorii — și, în consecință — nevoile acestei existențe sînt de mult altele decît cele care se reflectă în gândirea publică. În linii mari, după părerea mea se poate constata că în timp ce viața merge înainte pe drumul ei, iar existența comunitară îmbracă mereu forme noi și produce sub un aspect sau altul performanțe spectaculare, societatea paralelă maghiară din România, integrată spiritual, este din ce în ce mai mult o falsă realitate, care trăiește doar în concepțiile elitei și astfel, mai curînd sau mai tîrziu, trebuie să tragem concluzia neplăcută: elita a rămas în urma proceselor de politică socială și, încurcată în plasa ideilor perimate, a unor concepții depășite, merge împletindu-se în urma evenimentelor.

Aș vrea să susțin aceste ipoteze care dau de gîndit, referindu-mă foarte pe scurt la patru teme, care, în opinia mea, reprezintă cele mai persistente traectorii forțate în gândirea publică minoritară, cu consecințele cele mai nefaste, canalizînd cele mai multe energii creatoare în direcție greșită. Acestea sînt: 1. relația noastră cu istoria; 2. problema integrării politice; 3. relația noastră cu majoritatea; 4. prioritățile comunitare. Le iau pe rînd, atrăgînd atenția asupra unor aspecte care ar necesita cercetări aprofundate, muncă în echipă.

Relația noastră cu istoria

Cred că nimeni nu îmi va cere date statistice în sprijinul afirmației că o parte disproporționat de mare a produsului intelectual al maghiarimii din România se concretizează și se epuizează în eforturile îndreptate spre a menține vie istoria.

Firește, istoria este un punct de sprijin și o sursă de energie în viața unei minorități, mai ales dacă prezentul se caracterizează îndeosebi prin faptul că existența colectivă devine incertă, îndoielnică, în

timp ce în trecut ea nu a fost pusă sub semnul întrebării. Dar prezentul unei colectivități care se concepe în termenii autosuficienței, care gîndește despre sine ca despre o societate paralelă cu valoarea deplină, nu poate consta într-o asemenea proporție în referiri la trecut. Dincolo de faptul în sine care are în vedere doar cantitatea, *felul în care* istoria este prezentă în cotidianul minorității și în arenele gândirii publice înseamnă și alte probleme. Festivismul istoric domină în asemenea măsură reflecțiile referitoare la trecutul nostru, încît cu greu îmi pot birui constatarea plină de scepticism: în pofida meritelor etern valabile ale regelui Mathias Corvin, ale lui Bethlen Gábor, Széchenyi, Deák, Kossuth, Teleki Pál, iată-ne acum dezmembrați, cu o țară-mamă înconjurată cu părți de națiune rupte, pe cale de atrofiere, care, confruntată cu provocările proceselor de integrare europeană, se luptă cu problemele existențiale ale maghiarimii în ansamblul ei, în mod evident găsind cu greu echilibrul între integrarea europeană (însemnînd modernizare) și tentațiile integrării naționale (însemnînd un pas înapoi în istorie). Așadar, despre faptul că undeva în cursul istoriei a fost totuși greșeli nu se vorbește public; prelucrarea învățămintelor în folosul viitorului, după toate semnele nu este o preocupare a specialiștilor noștri, sau, dacă este, atunci nu în condițiile publicității necesare, pentru ca învățămintele respective să fie fructificate de acum încolo. Privirea cu suficiență în trecut și descoperirea de noi dovezi în sprijinul ideii că pentru nedreptățile istorice pe care le-am suferit vina o poartă împrejurările și interesele marilor puteri, lucrează împotriva interesului comunitar de a ne confrunta, în sfîrșit, cu greșelile care au contribuit în mare măsură la crearea actualei situații, respectiv nu au făcut posibilă contrabalansarea împrejurărilor, o adaptare mai productivă la ele. Această deficiență dominantă în reflecțiile asupra istoriei proprii poate avea drept rezultat pe de o parte că în prezentul nostru revine mereu trecutul, mai exact tocmai ceea ce ar trebui în sfîrșit să depășim, iar pe de altă parte că generații întregi pot fi legănate și pe mai departe în iluzii, canalizînd spre scopuri greșit concepute energii spirituale vrednice de o cauză mai bună. Se pare că nu găsim "hotarul... la care trecutul trebuie uitat, pentru a nu deveni goparul prezentului" — ca să-l citez tocmai pe Nietzsche în acest context încărcat cu grave semnificații.

Problema integrării politice
După părerea mea, în legătură cu integrarea politică se poate detecta în forma sa cea mai grăitoare întîrzierea ce caracterizează performanța intelectuală a elitei maghiare din România în fața provocărilor epocii. Deși este vorba de o chestiune vitală pentru viitorul comunității, nu putem prezenta nici un studiu de perspectivă, fundamentat teoretic, modern, privind alternativele maghiarimii din România, pe de o parte în relația sa cu statul ungar, iar pe de altă parte cu statul român. Momentan în aceste probleme decide arivismul politic, impunînd gândirii publice opțiuni negîndite pînă la capăt în ce privește consecințele. Sub aspectul raportului societății mi-

noritare față de statul român, dominarea excesivă a politicii — necontrolată din punct de vedere civil, de intelectualitatea neangajată — a dus deja la mai multe consecințe nefaste. Înainte de toate a legitimat pe căi ocolite scopul politic declarat al statului român de a integra maghiarimea din România în națiunea politică română la nivelul *individului* și nu al *comunității*. Pe de altă parte, discursul politic ține cu dinții de ideologia unității, cu consecința vrednică de un scop mai nobil, în sensul că cei ce îndrăznesc să formuleze și criterii alternative privind interpretarea posibilă a unității se văd siliți să cultive în afara cercului sentimentul înălțător al solidarității. Rezultatul este că, în loc de integrarea vizată, discursul politic dominant a favorizat dezintegrarea maghiarimii din România. Din acest punct de vedere se poate afirma că maghiarimea din România, ca societate paralelă autonomă, există doar în discursurile ideologice rupte de realitate și — în termenii mai riguroși ai sociologiei — sîntem justificați să vorbim doar de comunități locale descompuse în feude. Pentru una sau alta dintre aceste feude sînt caracteristice forme afit de particularitate ale vitalității și articulației intereselor divergente, încît acestea nu numai că nu pot fi integrate, dar este aproape imposibil să fie explicate prin conceptele dominante în gândirea publică minoritară.

În ce privește relația noastră cu statul ungar, opțiunile, alternativele și consecințele lor sînt de asemenea negîndite pînă la capăt. Conceptul integrării peste hotare, dacă este corespunzător prezentat, este o idee foarte modernă. Aspirațiile de integrare europeană au relativizat unitatea — considerată inerentă de la Bodin încocoace — dintre suveranitate, teritorialitate și cetățenie. În Europa sînt pe cale de dezvoltare configurațiile variate și multiplu stratificate ale *autorităților administrative* și ale *loialității cetățenești*. Am intrat în era post-vestfaliană — după cum formulează un curent modern al literaturii de specialitate — și, privind de aici, tentativele de re-interpretare a conceptului cetățeniei ar putea chiar să inspire sentimentul apartenenței la avanpostul aspirațiilor europene. În realitate nu se întîmplă așa, căci în formele concrete ale discursului referitor la acest lucru apare fantomatic spiritul trecutului și în loc ca idealul unității naționale, redescoperită deasupra hotarelor, să ajute integrarea comunitară a maghiarimii din România, o fărîmițează în continuare, încercînd și el să reglementeze relația țării-mamă cu membrii părților rupte de națiune la nivelul individului. O altă consecință — imposibil de neglijat — a ideilor dominante privind această problemă este că ele întăresc acel sentiment al membrilor comunității maghiare din România că nu pot spera rezolvarea problemelor lor decît de dincolo, din Ungaria, și că pentru îmbunătățirea situației din România e inutil să risipească timp și energie.

Se pare, așadar, că în ce privește problema integrării comunitare trebuie să analizăm cît mai curînd opțiunile și să tragem concluziile corespunzătoare. Și fiindcă pe termen mediu este neverosimilă o alternativă reală a integrării în națiunea politică română iar dezavantajele acestei integrări sînt evidente, ar fi im-

portant să se înțeleagă, în sfîrșit, că *necesitatea* integrării individuale în națiunea politică română trebuie despărțită de integrarea internă a societății minoritare, de *potențialitatea* integrării ei ca și comunitate în națiunea politică română, precum și de dezvoltarea unei relații de parteneriat cu țara-mamă. Sarcinile corespunzătoare primei integrări ar reveni organizației ce și-a asumat rolul reprezentării politice, continuînd lupta pentru crearea unor cadre legale care să facă posibilă viața comunitară în condiții cît mai prielnice. Sarcinile celei de-a doua ar trebui să fie încredințate unui strat managerial, independent politic, care reprezintă o altă cultură și recurge la un instrumentar fundamental diferit. Încercarea permanentă a celor două sfere de competență are drept rezultat pe termen mediu și lung nu numai întîrzierea în îndeplinirea ambelor sarcini, ci și lichidarea treptată a culturii politice specifice comunității minoritare și înstăpînirea tot mai viguroasă a balcanismului.

Raportul nostru față de majoritate

Lipsa de strategie a gândirii publice minoritare se relevă, poate, la modul cel mai evident pe acest teren. Desigur, performanța reprezentanței politice în privința îmbunătățirii relației dintre majoritate și minoritate nu poate fi subestimată și bilanțul participării la guvernare — îndoielnic evaluată în ansamblu — este incontestabil pozitiv din acest punct de vedere. Dar ceea ce se întîmplă în realitate este cît se poate de contradictoriu în această privință, căci trebuie să ne pregătăm încetul cu încetul să tragem concluzia inevitabilă că între revendicările minorității și disponibilitatea majorității se deschide o prăpastie adîncă. Dat fiind că reprezentanța politică a încercat afit călea opoziției cît și cea a guvernării, se ridică întrebarea: ce este de făcut în continuare? (Menționez aici doar în paranteză că existența unor deosebiri considerabile și persistente între scopurile comunitare și opțiunile politice ale majorității și minorității este, conform literaturii de specialitate, un potențial de conflicte posibile.)

În această situație preconizată, lipsa unei preocupări mai aprofundate, cu exigențe strategice, privitoare la relația majoritate-minoritate, cu siguranță se va răzbuna. Deciziile insuficient cumpănite, purtînd pecetea voluntarismului politic și a unui nivel teoretic îndoielnic, vor determina și în viitor un comportament al reprezentanței politice a maghiarimii din România făcînd abstracție și pe mai departe de avertismentul lui Bibó, anume că democrația autentică nu se poate baza pe *temeri* care se întretin reciproc.

Pe lîngă lipsa de exigență teoretică, problema are și aspecte de ordin practic. Este de neconceput lipsa de atenție, în cadrul politicii educaționale a minorității, față de faptul că un tînar care se pregătește să se realizeze într-un mediu multicultural are și nevoi spirituale despre care nu se poate vorbi într-o societate monoculturală. În timp ce peste tot în lume este o afacere tot mai bună pregătirea pentru provocările interculturalității, maghiarimea din Transilvania se comportă cu îndîrjire ca omul aruncat în apă, care, în loc să învețe să înoate, s-a

ho tîrît să „rămînă în orice condiții o ființă de uscat și să nu imite nici o mișcare a vietăților acvatice” (*Boldizsár Iván*, 1935). În asemenea condiții nu e deloc surprinzător că tinerii maghiari proaspăt absolvenți din România caută cu lumînarea baze de referință la faptul că într-o țară afit de inospitalieră și prost organizată este imposibil să se realizeze și după cîte o încercare lipsită de succes decid să emigreze. (Din *acest* punct de vedere, lupta pentru universitatea independentă maghiară de stat — pe deplin justificată în principiu și mai ales pe termen lung, dacă viitorul nostru nu se împotmolește în registrele trecutului — este absolut contraproductivă, căci sub aspectul stărilor actuale și al intereselor pe termen mediu ale societății minoritare, afit pentru majoritate cît și pentru minoritate ar fi un obiectiv mai util lupta metodică și mai consecventă pentru o universitate realmente bilingvă cu sediul la Cluj.)

Problema priorităților comunitare

Sub acest aspect semnele îngrijorătoare ale stării de spirit sînt, poate, cele mai invadante. Celor rămași acasă parcă nu le-ar reveni o misiune mai importantă decît cultivarea amintirilor istorice, îngrijirea locurilor de pelerinaj și a cimitirelor, dezvelirea din cînd în cînd a unei statui sau plăci comemorative. Cine are scopuri mai importante, vizînd viitorul, pleacă în țara-mamă sau mai departe, căci acolo au loc toate evenimentele mai importante, acolo se iau decizii, iar aici cad doar fărîme din ceea ce s-a hotărît acolo. Încetul cu încetul și partea restantă a elitei are o dublă existență, venind acasă numai să se odihnească sau să-și încarce „bateriile”, fiindcă viața cu încercătură de sens și-o petrece dincolo. Nu este de mirare că în asemenea condiții nu există în Transilvania ateliere cu spirit efervescent, că nu se elaborează studii care „să ne ia în seamă forțele” (*Kós Károly*), care să ne scoată în evidență nevoile și pe care s-ar putea întemeia programe politice realizabile, pentru care s-ar putea cere socoteală.

În loc să încredințăm organizarea socială unor oameni cu concepții manageriale, să elaborăm strategii de ramură care urmăresc țeluri clare, realizabile prin pași mărunți, să înrădăcinăm cultura politicilor publice, să înființăm institute de cercetare pentru elita profesională cu concepții noi și să le fixăm obiective de cercetare bine gîndite, an de an se cheltuiesc sume considerabile pentru „manifestări comunitare”, la care media de vîrstă a participanților depășește 60 de ani, iar cei ce iau cuvîntul recitesc texte scrise cu ani în urmă, referitoare la meritele nepieritoare ale personalității sîrbătorite și la comandamentele actuale ale dăinuirii, lăsînd uitării copiii risipiți pe meleaguri mai ferice.

Singurul nostru noroc ar fi că rolul oamenilor spiritului nu trebuie cu orice preț supraevaluat — după cum arată și cazul feudelor care au găsit simbulere vieții.

Traducere de FLORICA PERIAN

Conferință ținută la consfătuirea intitulată *Cultura maghiară în Transilvania 2000*, care a avut loc în 6 octombrie 2000 la Sfințu Gheorghe.